

grenspark De Zoom · Kalmthoutse Heide

***Broedvogelinventarisatie
2005***

Deelgebied Grenspark:

*Militair Oefenterrein en Bieduinen
grondgebied Putte en Ossendrecht, gemeente Woensdrecht*

MET DANK AAN:

Dit rapport kon slechts tot stand komen dankzij de inzet van de vele vrijwilligers die de gegevens in het terrein verzameld hebben. Ook dank aan de terreinbeheerders, Natuurmonumenten en de privé-eigenaren, die de toestemming verleend hebben aan al deze vrijwilligers om het terrein te kunnen/mogen betreden. Speciaal woordje van dank aan Hidde Bult en Paul Asselberghs voor het kritisch nalezen van de teksten en het leveren van waardevolle bijdragen.

INHOUD:

1. Samenvatting	4
2. Opzet onderzoek	4
2.1. Ontstaan opdracht	
2.2. Afbakening opdracht	
3. Materiaal en methodes	5
3.1. Sectoren	
3.2. Deelnemers	
3.3. Soorten	
3.4. Standaardisering	
3.5. Kartering	
3.6. Onderzoek 1991-1992	6
4. Resultaten	6
4.1. Algemeen	
4.2. Bespreking per soort	
4.3. Tabel vergelijkend onderzoek	
5. Bijlagen	10
5.1. Bijlage 1: aandachtsoorten	
5.2. Referentielijst	11
5.2. Afbakening sectoren	
5.3. Soortkaarten alfabetisch	

1. Samenvatting:

In 2005 vond in een deel van het Grenspark met name aan Nederlandse zijde een broedvogelinventarisatie plaats. Deze inventarisatie kaderde in het monitoringplan van het Grenspark met het doel om elke 5 jaar van ten minste de 29 vooropgestelde vogelsoorten (aandachtsoorten) alle territoria / broedparen gebiedsdekkend in kaart te brengen. In totaal werd in 2005 691 ha onderzocht door 6 vrijwilligers. De digitale verwerking van de gegevens gebeurde in het kantoor van het Grenspark.

Van de 29 aandachtsoorten die weerhouden werden in het monitoringplan werden er slechts 10 vastgesteld waarvan 1 mogelijke en 9 zekere broedvogelsoorten. Hieruit kan men concluderen dat het vrij arm is aan soorten (dat is verklaarbaar door de afwezigheid van vennen en natte heide). Daar staat tegenover dat de dichtheid van aandachtsoorten van droge heide en bos, zeer hoog zijn. Met name boomleeuwerik en boompieper halen hoge dichtheden. Ook de boomklever haalt zeer hoge dichtheden in enkele bospercelen in beheer bij particulieren.

Niet meer voorkomend: Van de aandachtsoorten zijn er 5 (tapuit, bergeend, geelgors, wulp en wielewaal) die tussen 1991-1992 (inventarisatiegegevens van Sovon) en 2005 uit het onderzoeksgebied verdwenen zijn.

Mogelijke broedvogelsoorten: veldleeuwerik: van deze soort konden slechts 2 zangposten vastgesteld worden, doch op geen van beide locaties kon bevestigd worden of het ging om een zeker broedgeval. Ook in 1991-1992 was deze soort met slechts 5 mogelijke broedparen niet goed vertegenwoordigd in het onderzoeksgebied.

Zekere broedvogelsoorten: Van de overige 9 aandachtsoorten konden of nestindicatie of jongen waargenomen worden wat hen de status van zekere broedvogel opleverde.

De resultaten worden vergeleken met broedvogelkarteringen uit 1991-92 ten behoeve van een Broedvogelatlas van West-Brabant (het westelijk deel van de Provincie Noord-Brabant). (zie 3.6 voor meer info over onderzoek 1991-1992)

2. Opzet onderzoek:

2.1. Ontstaan opdracht:

Bij de instelling van het Grenspark had de toenmalige minister van Leefmilieu duidelijk verwoord dat er een gebiedsdekkend monitoringplan moest opgemaakt en ook uitgevoerd worden. Het Grenspark heeft van bij de start deze opdracht als één van zijn belangrijke taken gezien en heeft opdracht gegeven aan een studiebureau om een monitoringplan te schrijven. In 2003 lag het plan ter tafel en is het door de beheerders (afdeling Natuur, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten) goedgekeurd wat de start gaf voor het eigenlijke verzamelen van de gegevens.

2.2 Afbakening opdracht:

Het monitoringplan van het Grenspark is vrij ambitieus en omvat vele diergroepen en planten. Zo worden niet enkel de vogels maar ook amfibieën, reptielen, sprinkhanen, libellen, planten en vlinders gemonitord en zijn andere soorten zoals recent de nachtvlinders, loopkevers, spinnen en mieren onderwerp van bijkomende inventarisaties.

Juist daarom worden niet alle soorten gemonitord maar werd in overleg met de beheerders een lijst opgemaakt van aandachtsoorten. Voor de vogels staan die beschreven in bijlage 1 van het rapport.

3. Materiaal en methoden:

3.1. Sectoren (Fig. 1)

De totale oppervlakte die geïnventariseerd werd besloeg 691 hectaren. Dit gebied werd opgedeeld in 8 deelgebieden. Bij de vergelijkende studie werd dezelfde oppervlakte vergeleken: vergelijking 1991-1992 tov 2005.

3.2. Deelnemers:

Aan het onderzoek namen 6 amateur-ornitologen deel.

Het ging om volgende personen: Jacobs Aloïs, Jacobs Herman, Jacobs Jos, Hidde Bult, Hans Potters en Stijn Vandekeybus. Enkele andere amateur-ornithologen hebben in 2005 nog een deel aan Vlaamse zijde geïnventariseerd.

3.3. Soorten:

Zoals eerder aangegeven werden enkel de aandachtsoorten voor het Grenspark mee opgenomen in de monitoring. De nachtzwaluw, die ook een aandachtsoort is, werd evenwel uit de monitoring gelicht om te vermijden dat zowel dag- als avond bezoeken nodig waren. Deze soort wordt dus niet behandeld in dit rapport. Voor de nachtzwaluw zal er getracht worden om elke 5 jaar een gebiedsdekkende monitoring te organiseren voor het ganse Grenspark.

Soorten die geen aandachtsoort zijn, werden niet opgenomen en genoteerd, evenals de doortrekkers, overwinteraars of overzomeraars.

3.4. Standaardisering:

Om met verschillende mensen kwaliteitsvolle gegevens te verzamelen is een ver doorgedreven standaardisering nodig. Hiervoor werd als leidraad de handleiding monitoring van het Grenspark gehanteerd. Deze is gebaseerd op de criteria die gebruikt zijn voor de soortenhandleiding bij de Vlaamse broedvogelatlas 2000-2003 (Vermeersch et al., 2000). De broedvogelgegevens werden op een uniforme manier op de dagkaarten (of veldkaarten) ingetekend. Daarna werd per soort en per sector een 'soortkaart' aangemaakt. Nadien werden deze soortkaarten digitaal ingetekend op stafkaart 1/10.000.

3.5. Kartering:

Er werd gekozen voor de methode van de territoriumkartering (Van Dijk, 1996).

Het aantal bezoeken werd vastgelegd op minimum 5, maar hier moet onmiddellijk aan toegevoegd worden dat de meeste waarnemers minimum 8 bezoeken brachten, met een maximum van 12 in dezelfde sector.

Voor de verdere specificaties verwijzen we naar de volledige handleiding monitoring van het Grenspark (Lambrechts, J., De Coster, K. & M. Indeherberg 2003, handleiding voor monitoring van het Grenspark).

Het kaartmateriaal (topografische kaart 1:25.000 en luchtfoto 2002) werd door het Grenspark ter beschikking gesteld van de waarnemers. Voor elk bezoek werd een nieuwe dagkaart gebruikt waarop de posities en gedragingen van alle soorten werden genoteerd. Tevens kreeg deze dagkaart, de datum van het bezoek en de naam van de waarnemer.

3.6. Onderzoek 1991-92;

In 1991 onderzocht Ray Teixeira het Militair Oefenterrein (Meersche Duinen, Houtduinen en Kriekelare Duinen) op aandachtsoorten voor de Broedvogelatlas van West-Brabant tijdens 6 rondes met in totaal 24 bezoeken (Teixeira & Bult 2002). Het betrof de sectoren VOG 10, VOG 11, VOG 12, VOG 13 en het noordelijk deel van VOG 17. Hidde Bult onderzocht in 1992 het zuidelijk onderzoeksgebied (Hazeduinen en Bieduinen), overeenkomend met sectoren VOG 14, VOG 15, VOG 16 en de zuidpunt van VOG 17. Bij 9 rondes met 40 bezoeken werden alle broedvogels gekarteerd, de totale onderzoeksinspanning bedroeg 22,5 min/ha. De stippenkaarten van de toenmalige aandachtsoorten werden gedigitaliseerd door de Provincie Noord-Brabant en verwerkt door Henk Sierdsema (Sovon Vogelonderzoek Nederland), die deze digitale gegevens beschikbaar stelde. In 1998 zijn beide terreinen opnieuw onderzocht door R. Teixeira en H. Bult ten behoeve van de Atlas van de Nederlandse Broedvogels (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002).

4. Resultaten:

4.1. Algemeen:

De analyse van de resultaten gebeurde door het “Grenspark”. Hierbij werd gestreefd naar een uniforme interpretatie van de gegevens. Alle territoria werden digitaal ingetekend in Arcview. Op basis van de criteria werden de soorten opgedeeld in niet broedend, mogelijk broedend en zeker broedend. Los van deze categorieën werden de 29 soorten alfabetisch gerangschikt in bijlage 1.

4.2. Soortbespreking:

4.2.1. Zekere broedvogels:

BONTE VLIEGENVANGER

Komt in 3 sectoren voor met een grote concentratie van 7 zangposten in een oud loofbos bestaande uit inlandse eik omzoomd met beuk en haagbeuk. Hierbij opvallend is dat de soort meestal broedt in natuurlijke holtes vermits er vrijwel geen nestkasten voorhanden zijn. Hierin verschilt de situatie enigszins van Vlaanderen waar de soort uitsluitend broedt in nestkasten. Opmerkelijk toch is dat de soort in 1991-1992 in hetzelfde gebied volledig ontbrak. Er is dus duidelijk een toename.

BOOMKLEVER

Uit de gegevens blijkt duidelijk dat deze soort de voorkeur geeft aan ouder bos, waarin verspreid ook een groter aandeel loofhout aanwezig is. In het domein Bieduinen bereikt de soort zeer hoge dichtheden van 1 zangpost per 2 hectare, met in totaal 17 zangposten op 32 hectaren. Verder valt de concentratie op langs de Putseweg. De oude laanbomen langs deze weg blijken hier te fungeren als broedplaats en daardoor deze lintvormige concentratie. Recent heeft NM heel wat van het bosgebied gedund waarbij het loofhout vrijgezet werd. Op langere termijn moet dit ook zichtbaar worden in de aantallen boomklever als broedvogel. Ook hier zien we een duidelijke positieve trend in vergelijking met 1991-1992.

BOOMLEEUWERIK

Ondanks de eerder beperkte oppervlakte open heide met zand, blijkt deze aandachtsoort zeer goed vertegenwoordigd. In vrijwel alle open terreinen komt de soort voor en behaalt er hogere dichtheden dan aan Vlaamse zijde. Een vergelijking met 1991-1992 levert een lichte daling met 2 zangposten. De soort blijkt dus goed stand te houden.

Recent is NM gestart met het kappen van jonge boomaanplanten, waarbij delen geplagd worden. Dit zal de soort zeker en vast ten goede komen.

BOOMPIEPER

Hier geldt dezelfde opmerking als gegeven voor de boomleeuwerik, namelijk dat de soort in alle open gebieden sterk vertegenwoordigd is en er hoge dichtheden haalt. Maar toch is een duidelijk afname waarneembaar tussen 1991-1992 en 2005. Opvallend daarbij is dat de afname zich enkel en alleen situeert in de bosgebieden.

Voorbeeld VOG 10: Een groot deel bestaat uit percelen Grove en Corsicaanse den die in 1975 zijn aangeplant. In 1992 waren de jonge aanplanten nog heel geschikt voor boompiepers, in 2005 waren ze te oude geworden en niet meer geschikt. Dit in tegenstelling tot de open gebieden waar de soort status-quo blijft. Hopelijk zal deze soort profiteren van de sterke bosdunningen die er de laatste jaren zijn uitgevoerd waardoor gesloten bos ingeruild wordt voor open bos.

GEKRAAGDE ROODSTAART

In de bosranden en de oudere bossen is deze soort overal aanwezig. T.o.v. 1991-1992 gaat de soort met de helft van het aantal zangposten achteruit. Deze achteruitgang is bijna overal waarneembaar, zowel in de open gebieden als in de meeste bosgebieden. Opvallend daarbij is de lichte toename van de soort in het loofbos van het domein Bieduinen van 10 zangposten in 1991-1992 naar 15 in 2005.

GROENE SPECHT

Met twee mogelijke en 1 zeker broedgeval is deze soort niet goed vertegenwoordigd. Dat is op zich ook niet verwonderlijk daar deze soort de voorkeur geeft aan kleinschalig cultuurlandschap met houtwallen, weiland, hakhoutbossen,... Lichte achteruitgang tov 1991-1992.

KNEU

Verspreid aanwezig in het onderzoeksgebied. De soort scoort opvallend beter dan in 1991-1992 toen er slechts 7 zangposten aanwezig waren. Deze positieve trend werd ook aan Vlaamse zijde waargenomen bij vergelijking van de resultaten. De opbloei aan Nederlandse zijde is verklaarbaar doordat nieuwe voedselgebieden beschikbaar kwamen nadat NM her en der heidepercelen heeft geplagd (mededeling Hidde Bult).

KUIFMEEES

Aanwezig in alle naaldhoutbestanden. Hoge aantallen in de oudere bosbestanden. Bij het onderzoek in 1991-92 was de Kuifmees geen aandachtsoort, maar is in het zuidelijk deel toch kwantitatief gekarteerd. In 1992 zijn daar in totaal 47 territoria opgespoord, in 2005 betrof het 41 territoria. Daarmee lijkt deze lastig te karteren soort zich te handhaven

ROOBBORSTTAPUIT (Figuur 18)

Enkel aanwezig in de open heidepercelen. Gezien de kleine oppervlakte open gebied is de soort toch nog goed vertegenwoordigd. De soort handhaaft zich tov 1991-1992.

ZWARTE SPECHT (Figuur 24)

Zeker 2 nestindicaties langs Nederlandse zijde bevestigen dat de soort niet zeer algemeen is. De derde vondst staat ook ingetekend langs Vlaamse zijde... een grensgeval. Duidelijk een afname tov van 1991-1992 toen er nog 8 territoria opgetekend werden. Vanwege zijn grote leefgebied is het heel moeilijk om het exacte aantal territoria van zwarte spechten vast te stellen. Echter, ook de sterke terugval van het aantal waarnemingen tijdens bezoek aan Bieduinen en omgeving in 2005 tov 1992 bevestigt de achteruitgang van de zwarte specht.

*4.2.2. Mogelijke broedvogels:***VELDLEEUWERIK (Figuur 21)**

Slechts 2 zangposten konden vastgesteld worden waarbij het de vraag is of de soort er zeker gebroed heeft. Ook in 1991-1992 was de soort slechts vertegenwoordigd met 5 zangposten. Misschien dat het kappen van boomopslag in de open heideterreinen en het maken van een open verbinding ("project Paalberg") met Vlaanderen de soort ten goed kan komen. Anders zal dit één van de volgende aandachtsoorten zijn die het gebied zal verlaten.

4.2.3. Niet (meer) broedend:

TAPUIT (in 1990 en 1991 nog 1 mogelijk broedpaar bij een konijnenhol in de Kriekelare duinen. Dat was al een enorme terugval ten opzichte van 1979, toen er nog 5 broedparen voorkwamen, dagboek H. Bult).

WIELEWAAL (in 1991-1992 nog 2 mogelijke broedparen, waarvan 1 territorium op het noordelijke Joodse kerkhof in 1992 dat zich net buiten het Grenspark bevindt).

GEELGORS (in 1991 en 1994 nog 1 mogelijke zangpost, beide waarnemingen zijn gebaseerd op eenmalige zangwaarnemingen tussen de datumgrenzen, pers. med. Hidde Bult)

BERGEEND (in 1991-1992 nog 2 broedparen)

WULP (in 1991-1992 nog 4 broedparen, ook in 1998 nog 3-4 territoria). De afname zette in nadat het Militair Oefenterrein werd opengesteld voor publiek. Sindsdien werden de broedende vogel s op zonnige dagen fel verstoord door wandelaars en loslopende honden.

Opvallend hierbij is dat de soorten die aan Nederlandse zijde verdwenen zijn, aan Vlaamse zijde ook bijna allen duidelijk afnemen of reeds verdwenen zijn. Dit geldt in alle geval voor de geelgors (in Vlaamse deel verdwenen vanaf 1992), de wielewaal (niet meer aanwezig in 2004, in 1999 nog 1 broedpaar), de tapuit (verdwenen vanaf 1990, met uitzondering van 2000). Ook de Wulp laat aan Vlaamse zijde een duidelijke neerwaartse trend zien (van 22 naar 4-11 broedparen), enkel van de bergeend lijkt aan Vlaamse zijde een toename.

4.3. Tabel vergelijkend onderzoek:

	2005	1991-1992	%
Zelfde 691 ha			
TOEGENOMEN			
Bonte vliegenvanger	11	0	
Boomklever	30-36	23	156%
Kneu	12-14	7	200%
STATUS QUO			
Boomleeuwerik	25-28	30	
Roodborsttapuit	7-8	7	
AFGENOMEN			
Boompieper	63-68	111	61%
Gekraagde roodstaart	36-41	83	49%
Groene specht	2-3	5	60%
Veldleeuwerik	0-2	5	40%
Zwarte specht	2	8	75%
VERDWENEN			
Bergeend	0	2	
Geelgors	0	1	
Tapuit	0	1	
Wielewaal	0	2	
Wulp	0	4	

Bij het onderzoek in 1991-92 was de Kuifmees geen aandachtsoort, maar is in het zuidelijk deel toch kwantitatief gekarteerd. In 1992 zijn daar in totaal 47 territoria opgespoord, in 2005 betrof het 41 territoria. Daarmee lijkt deze lastig te karteren soort zich te handhaven.

Territoria Kuifmees

Gebied	Sector	1992	2005
Hazeduinen	VOG 14	12	5
Verbindingsdreef	VOG 15	3	6
Bieduinen	VOG 16	28	27
Bieduinen-West	VOG 17, zuid	4	3
Som		47	41

BIJLAGE 1: Aandachtsoorten Grensparkmonitoring

Bergeend

Blauwborst

Bonte vliegenvanger

Boomklever

Boomleeuwerik

Boompieper

Canadese gans

Dodaars

Geelgors

Gekraagde roodstaart

Georde fuut

Groene specht

Grutto

Kievit

Kneu

Krakeend

Kuifeend

Kuifmees

Nachtzwaluw

Rietgors

Roodborsttapuit

Slobeend

Tapuit

Tureluur

Veldleeuwerik

Watersnip

Wielewaal

Wulp

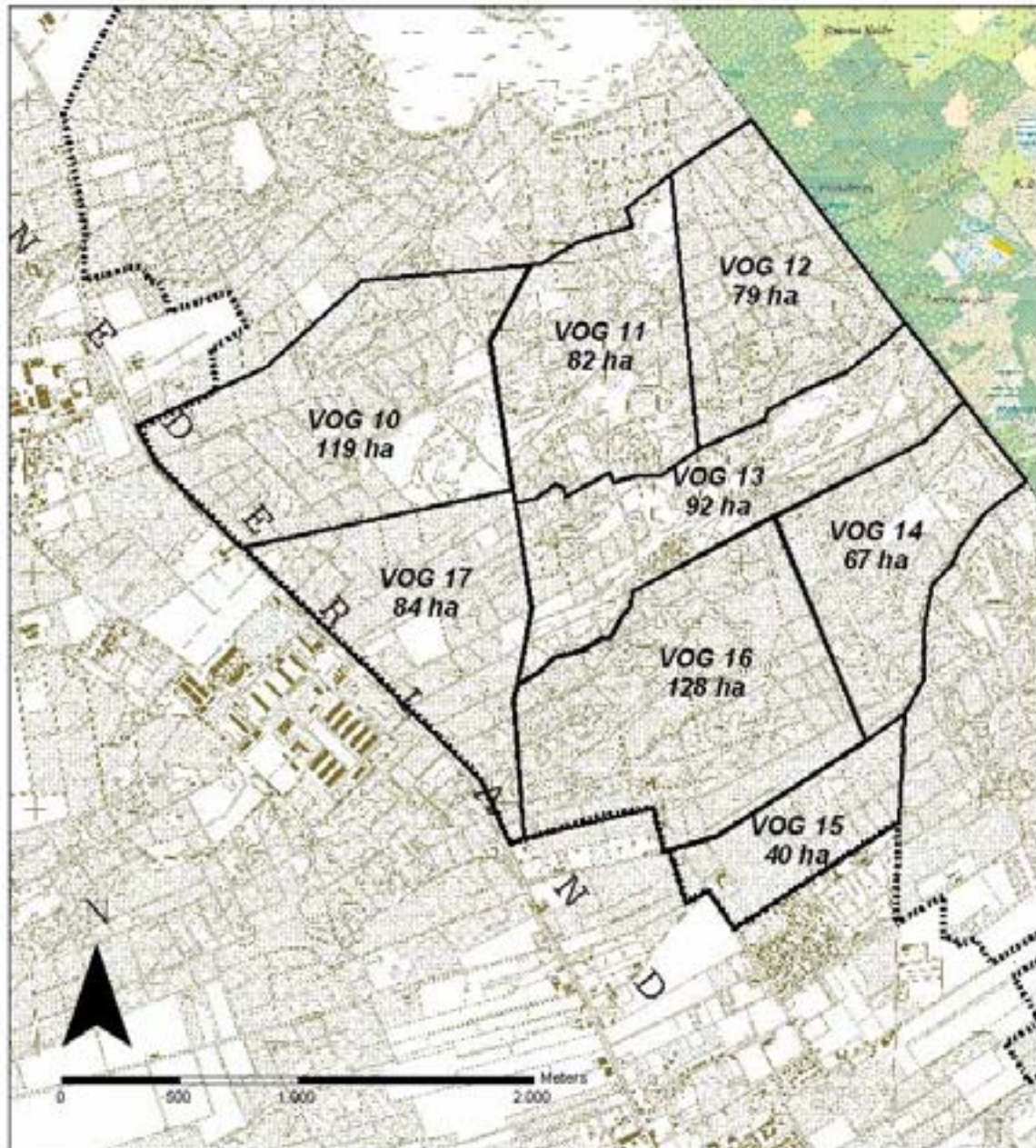
Zwarte specht

Vet: niet broedend en/of niet aanwezig

Cursief: mogelijke broedvogels

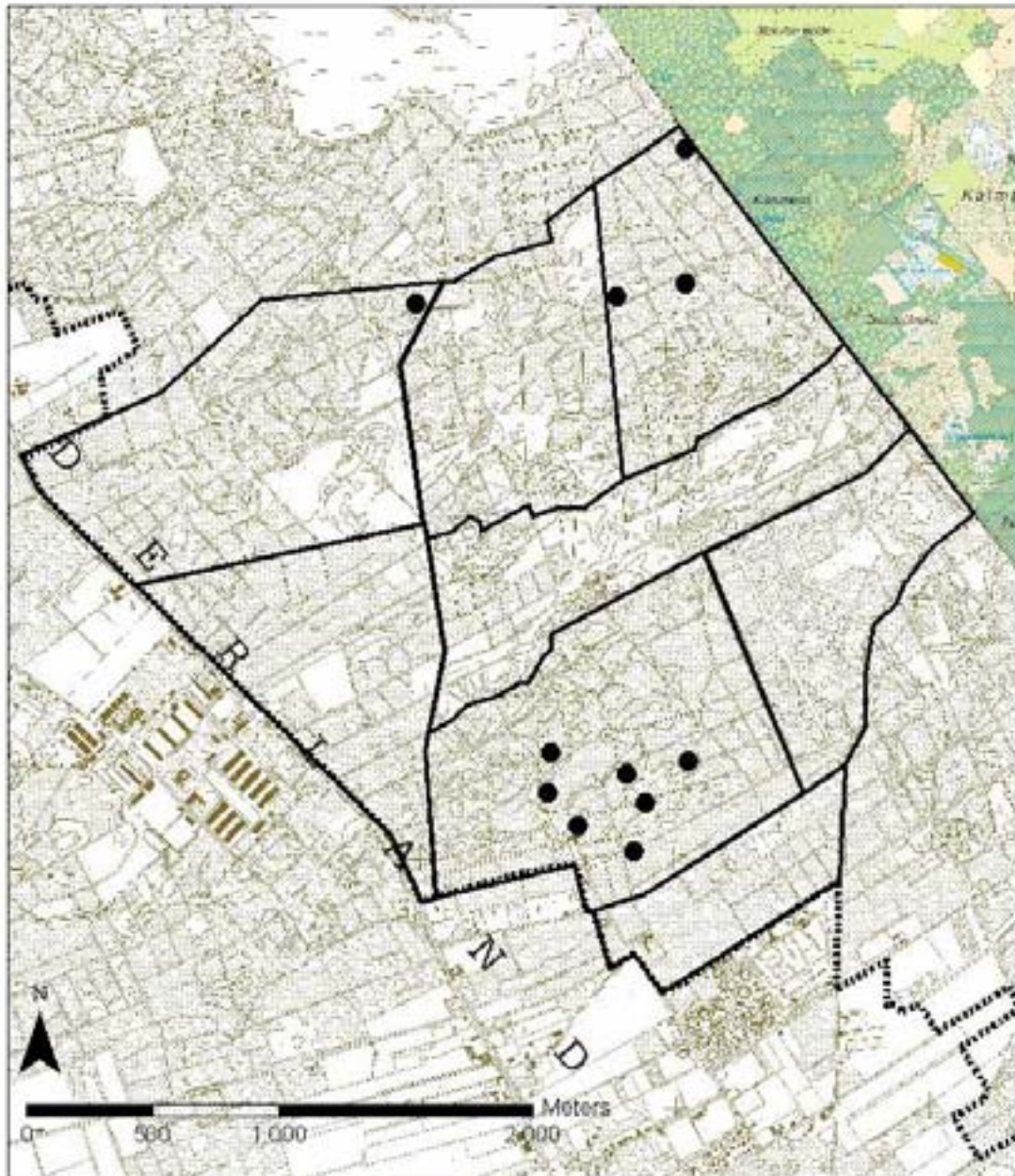
Overige: Zekere broedvogels

Afbakening sectoren 2005

Bonte vliegvanger 2005

11 zangposten

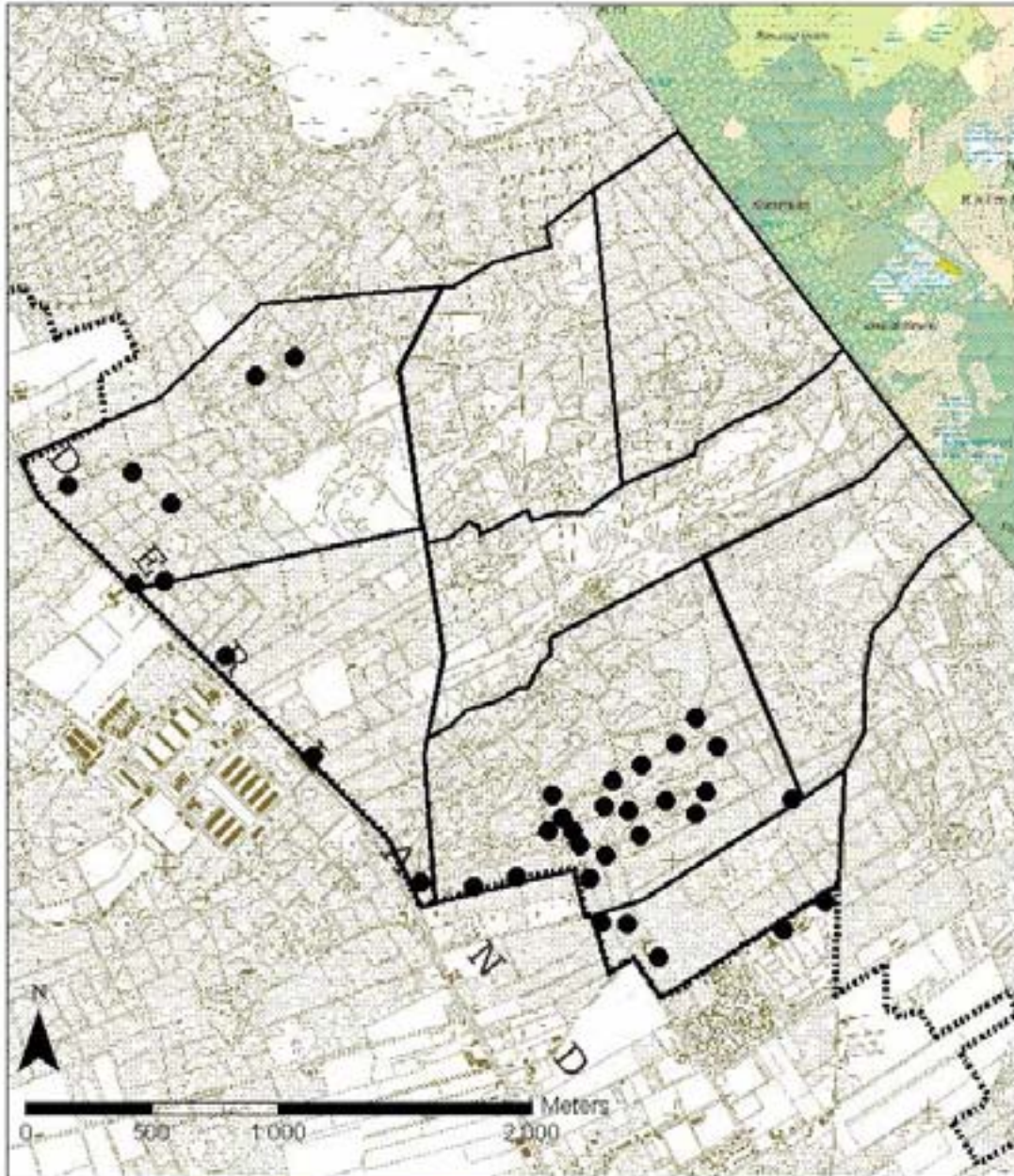

Broedvogelmonitoring

Boomklever 2005

30 - 36 zangposten

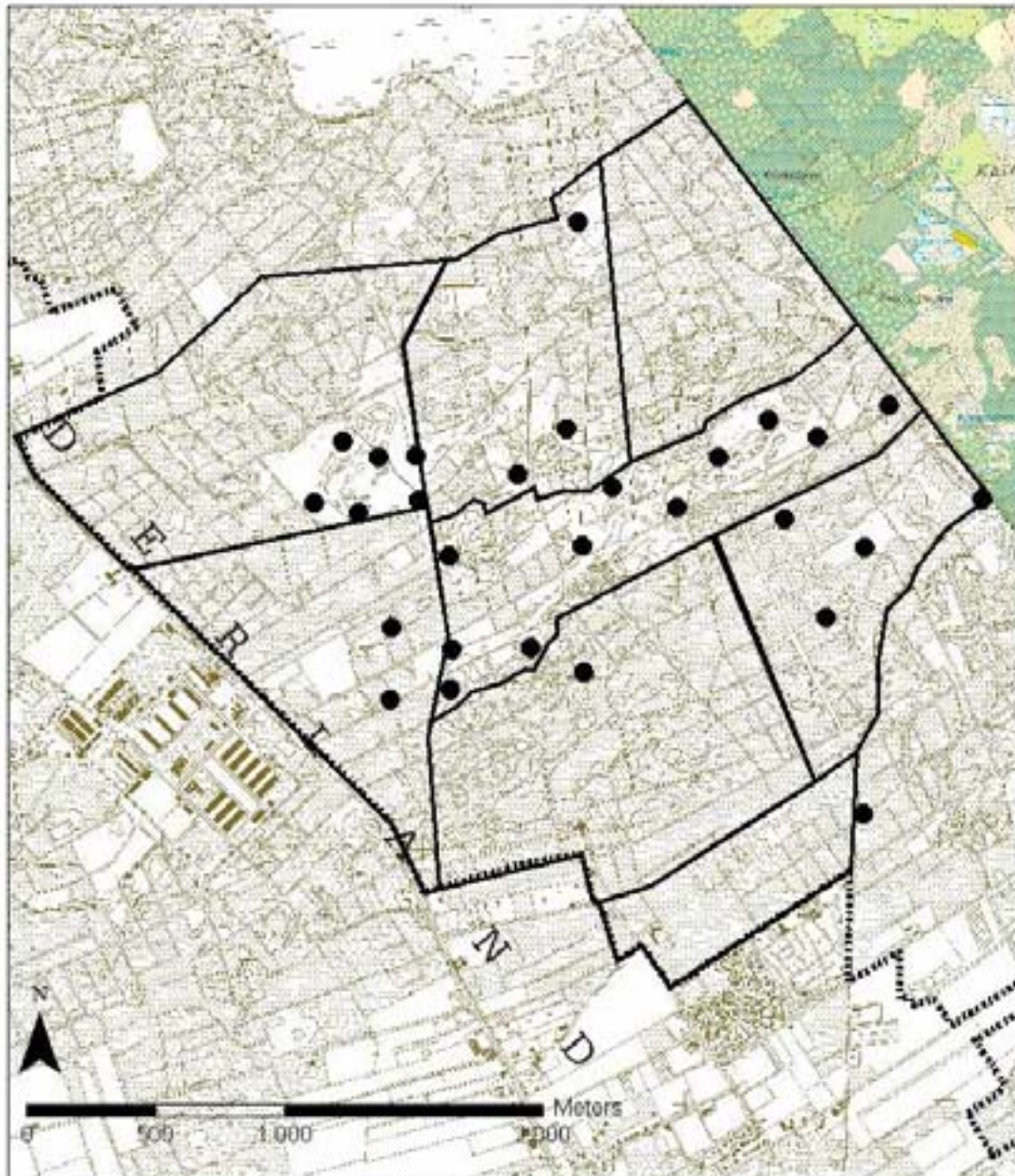

Broedvogelmonitoring

Boomleeuwerik 2005

25 - 28 zangposten

Broedvogelmonitoring

Boompieper 2005

63 - 68 zangposten

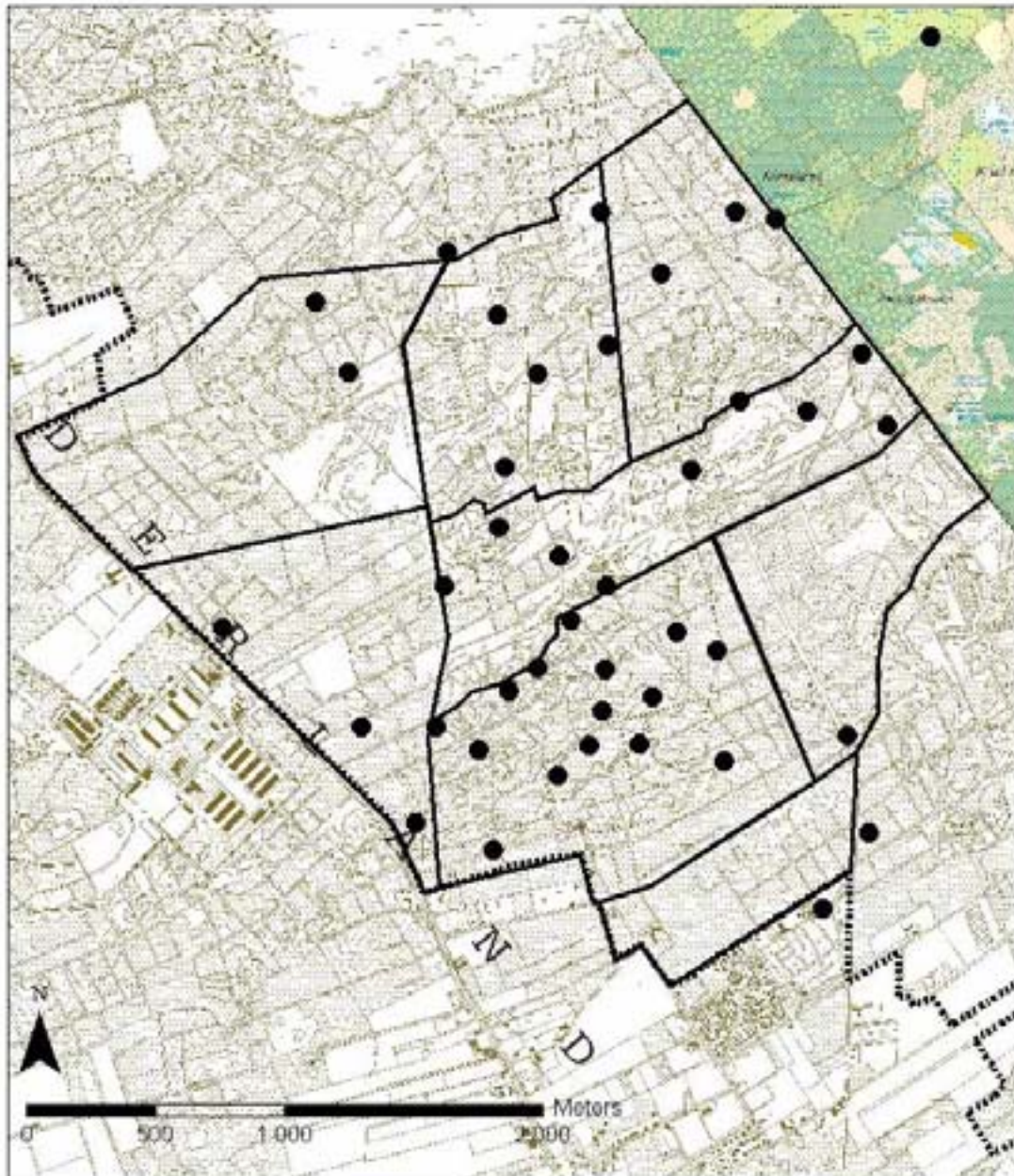

Broedvogelmonitoring

Gekraagde roodstaart 2005

36 - 41 zangposten

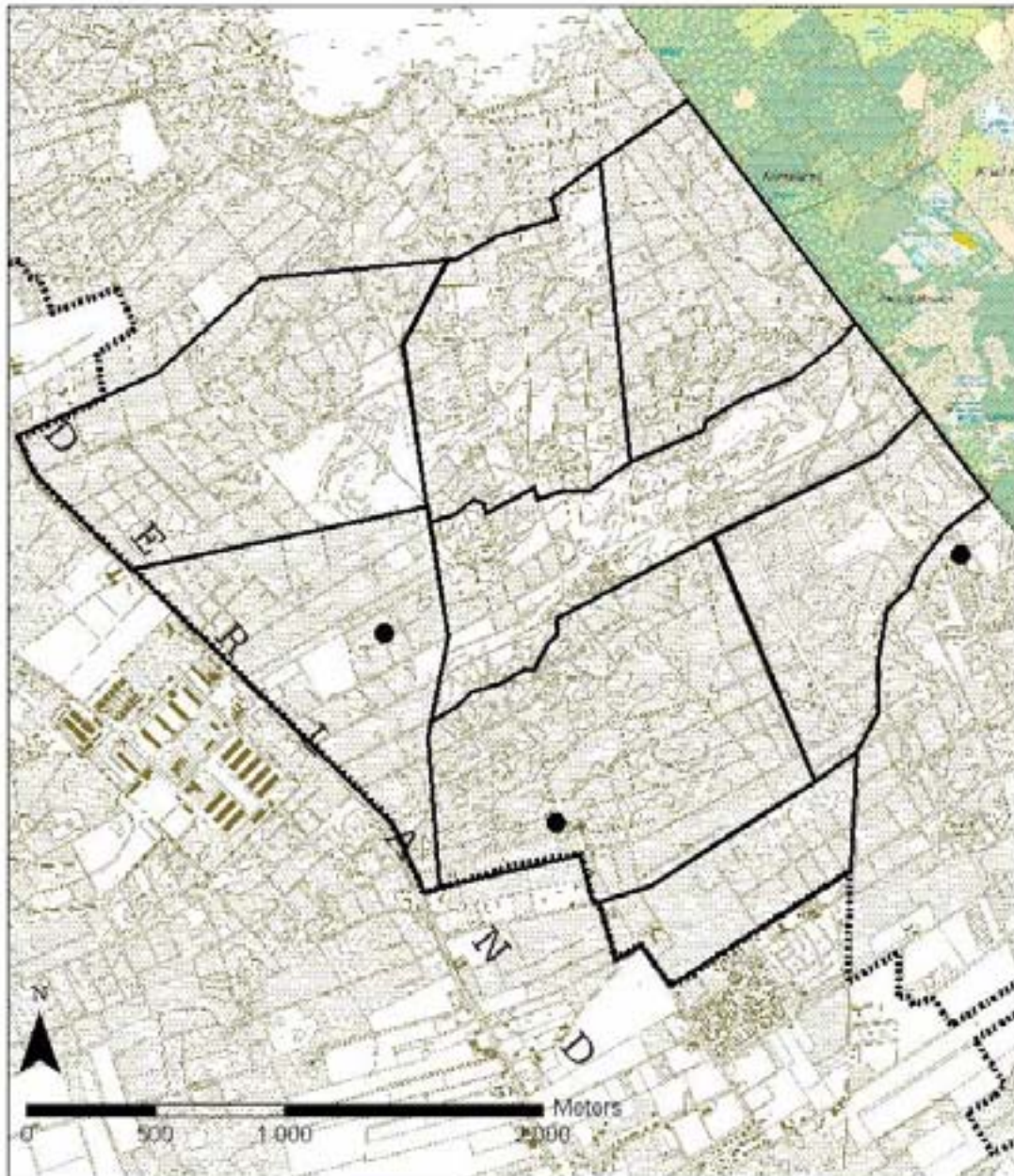

Broedvogelmonitoring

Groene specht 2005

3 zangposten

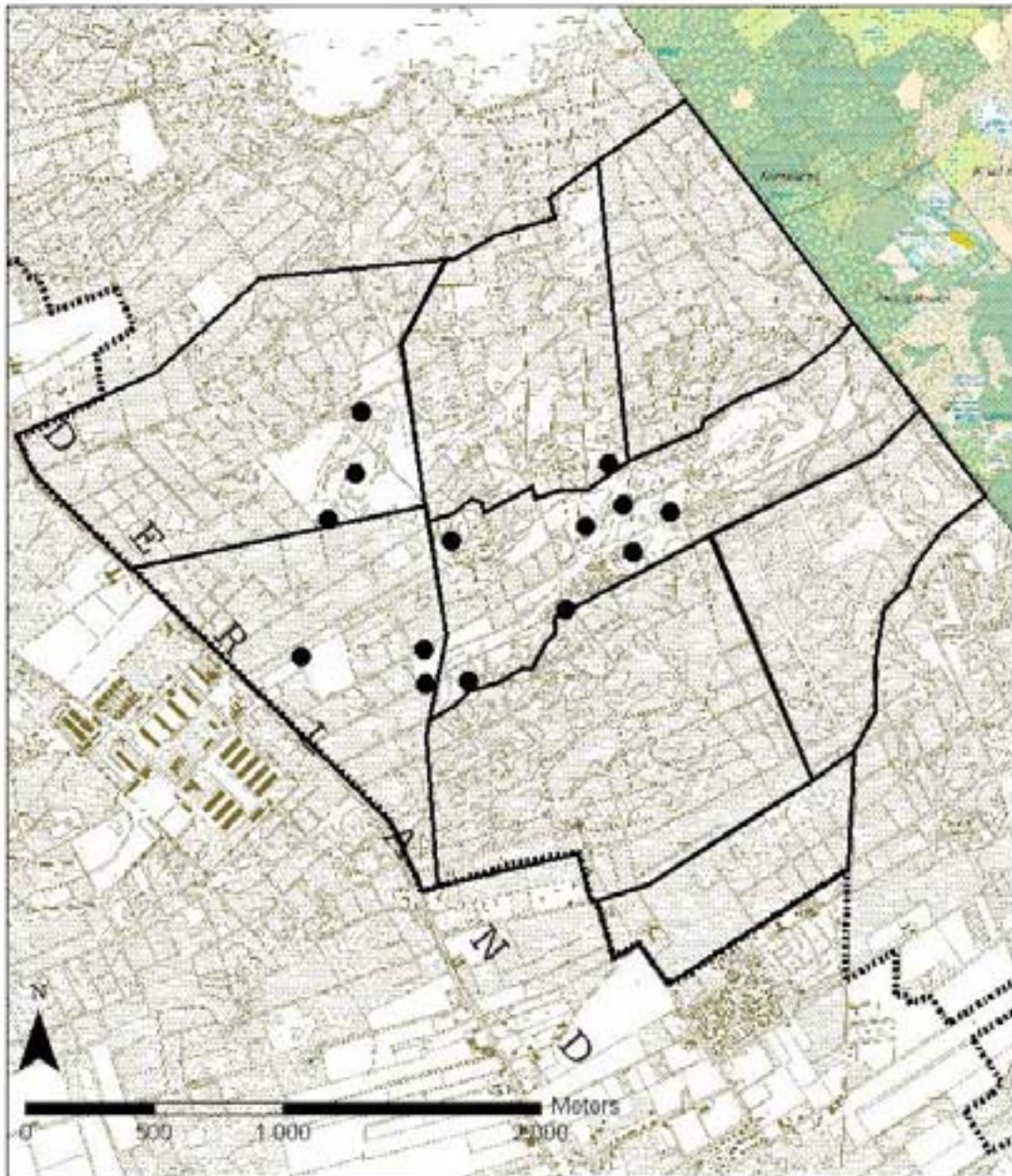

Broedvogelmonitoring

Kneu 2005

12 - 14 zangposten

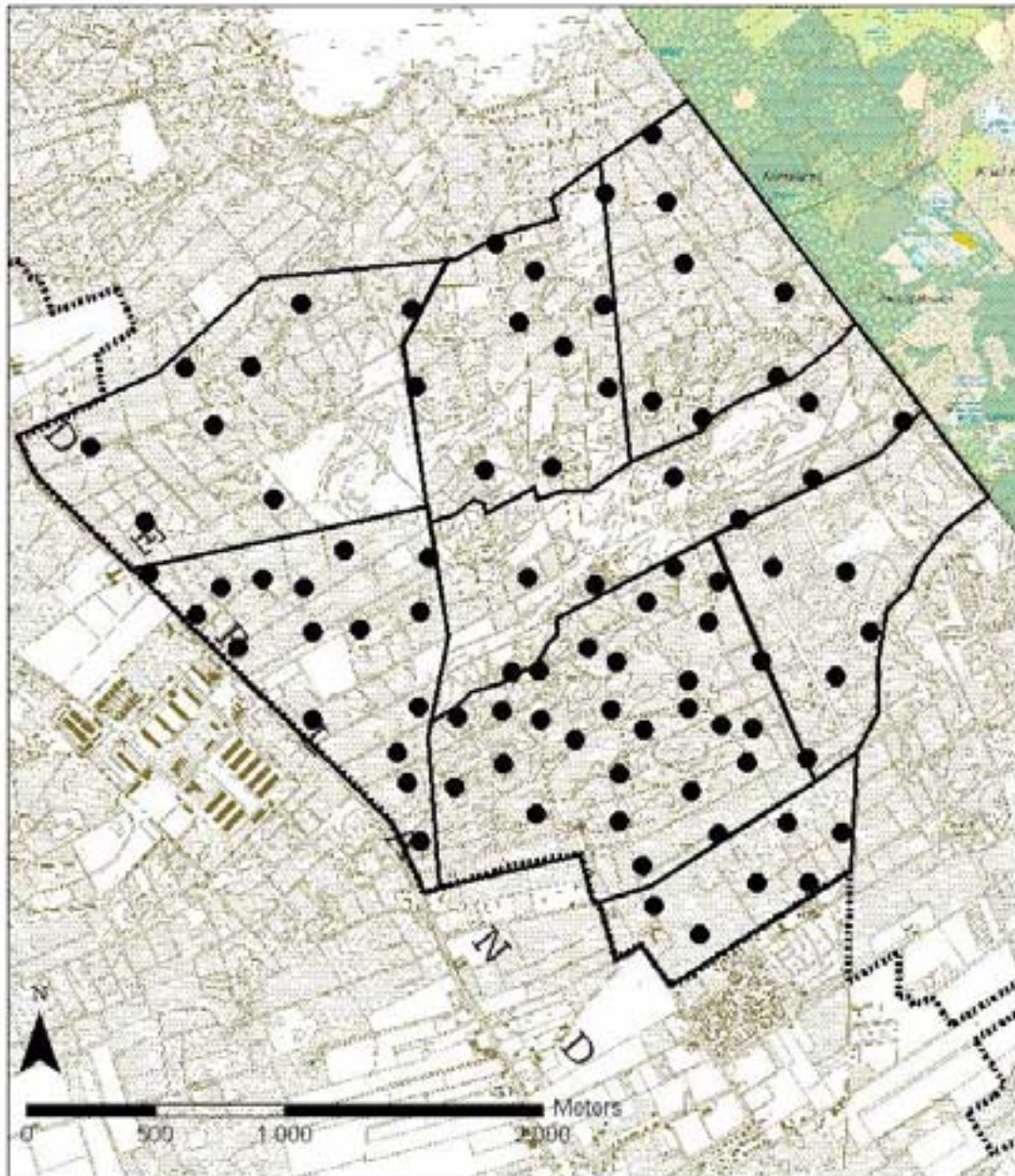

Broedvogelmonitoring

Kuifmees 2005

75 - 87 zangposten

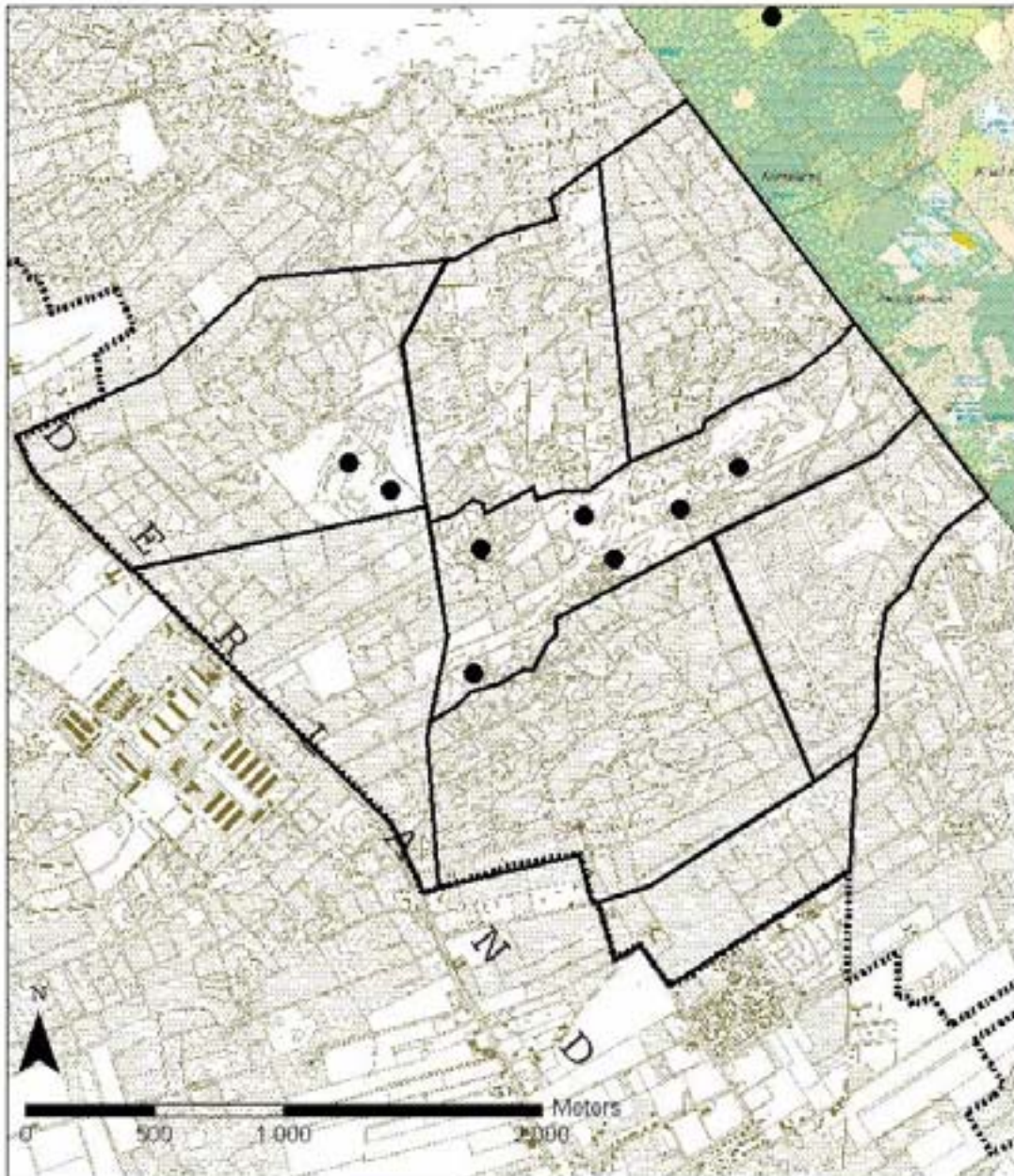

Broedvogelmonitoring

Roodborsttapuit 2005

7 - 8 zangposten

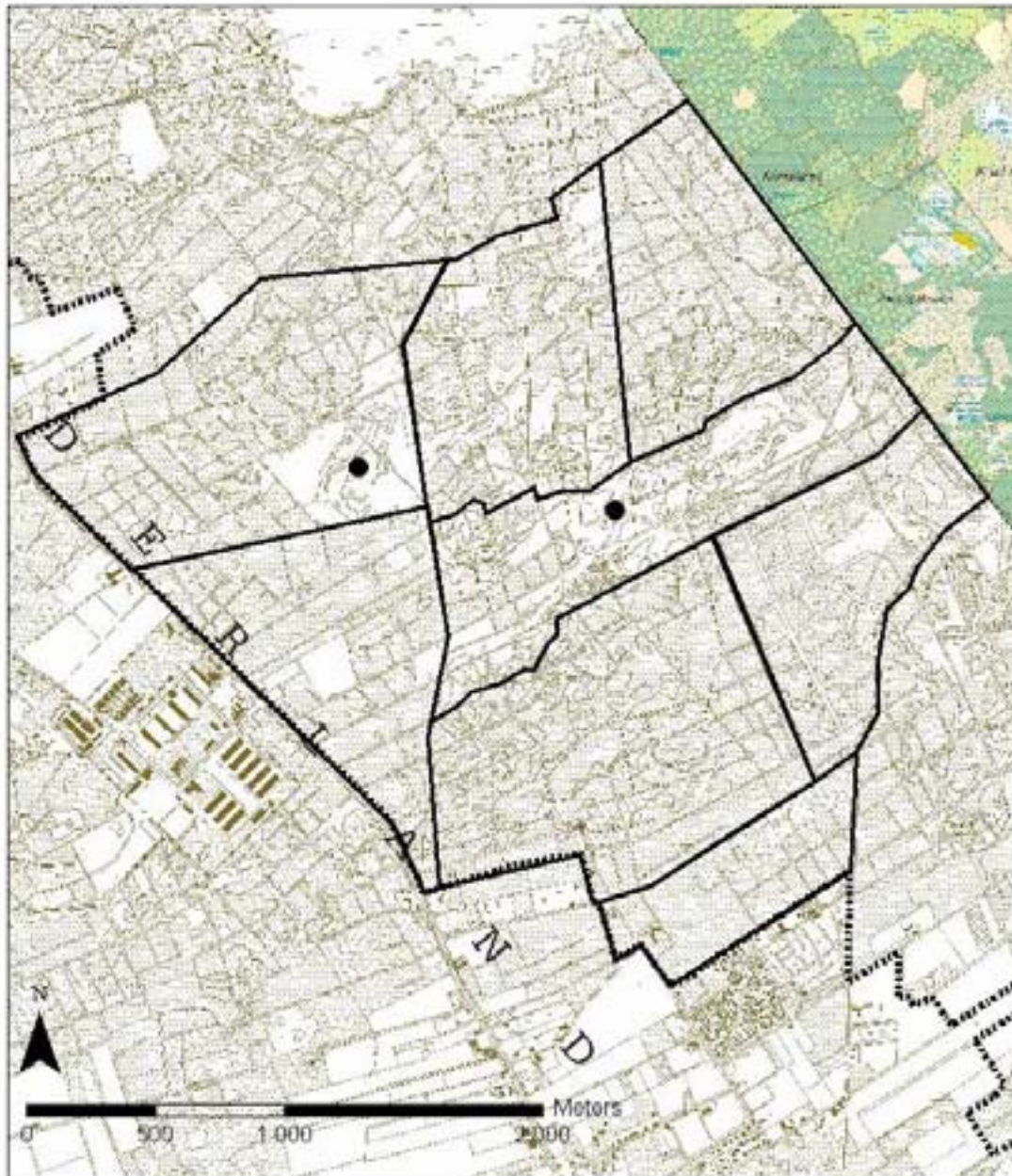

Broedvogelmonitoring

Veldleeuwerik 2005

0 - 2 zangposten

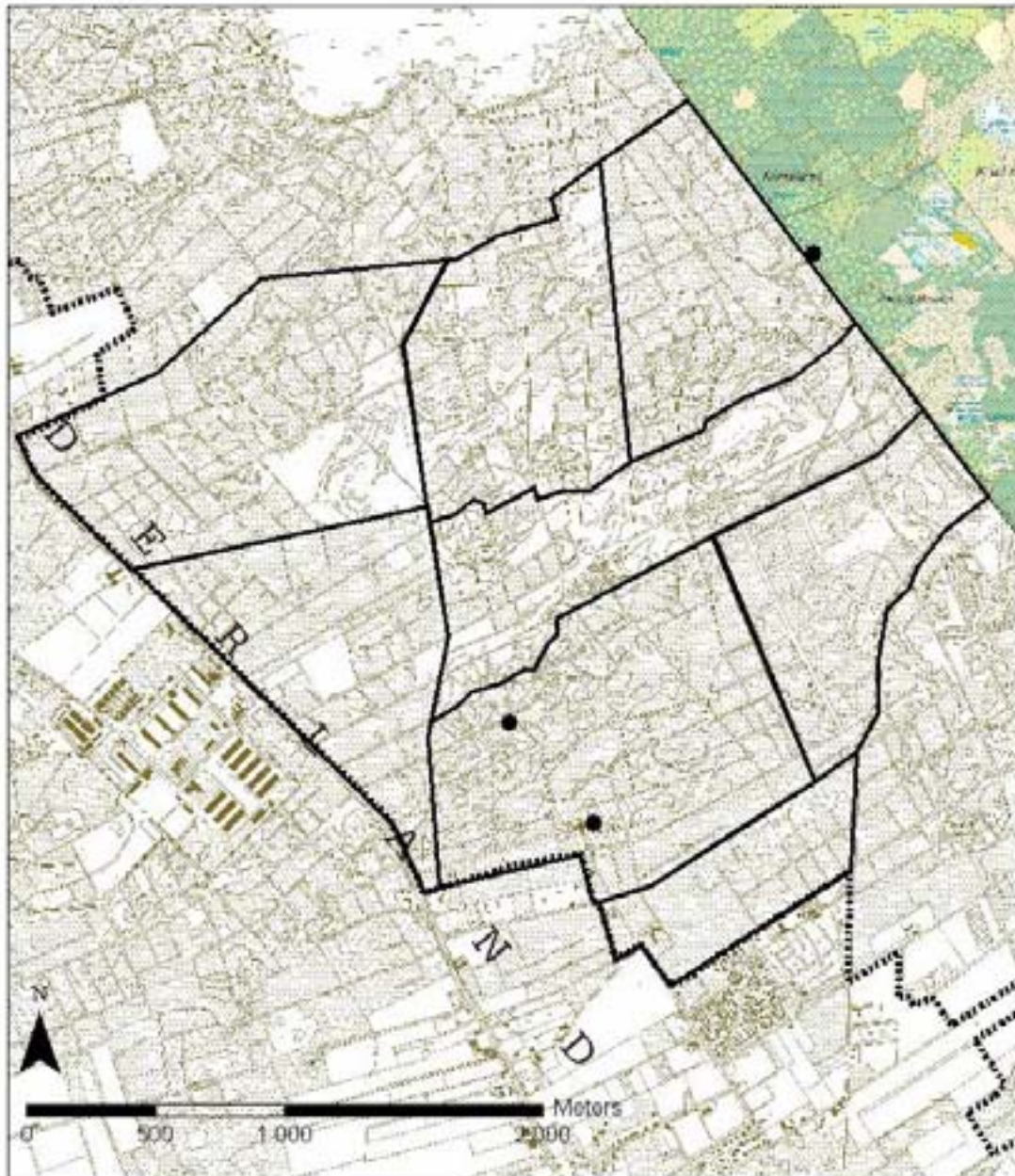

Broedvogelmonitoring

Zwarte specht 2005

2 - 3 zangposten

Broedvogelmonitoring

